

امامان اهل بیت علیهم السلام
مرزبانان حریم اسلام

Sadr, Seyed Mohammad Baqir

صدر، سید محمد باقر، ۱۹۳۱ - ۱۹۷۹ م

امامان اهل بیت علیهم السلام / نویسنده: سید محمد باقر صدر؛
مترجم: رضا ناظمیان، حسام حاج مؤمن؛ - قم: دار الصدر ۱۳۹۴ ش/ ۶۶۲ ص.

ISBN: 978 - 964 - 5860 - 57 - 1

کتابنامه: صدر، سید محمد باقر، ۱۹۳۱ - ۱۹۷۹ م -- مقاله ها و خطابه ها، اسلام -- تاریخ -- از آغاز تا ۱۳۲۲ ق، اسلام -- مطالب گونه گون، خلافت -- بیعت، شیعیان -- تاریخ، امامت

۹۵۳/۰۲

BP: DS۳۸/۲/ص ۹۰۴۱ الف ۴

۳۹۶۷۹۹۱

کتابخانه ملی ایران

نام کتاب: امامان اهل بیت علیهم السلام / مرزبانان حریم اسلام
نویسنده: استاد شهید آیت الله سید محمد باقر صدر
مترجم: دکتر رضا ناظمیان و حسام حاج مؤمن
ناشر: انتشارات دار الصدر (پژوهشگاه علمی - تخصصی شهید صدر)
نوبت چاپ: اول
چاپ: شصت و یکم - قم
تاریخ چاپ: ۱۳۹۴ ش
شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
شماره شابک: ISBN: 978_964_5860_57_1

حق چاپ محفوظ

امامان اهل بیت علیهم السلام

مردمانان حریم اسلام

استاد شهید آیت الله سید محمد باقر صدر

ترجمہ

دکتر رضا انیسیان و حسام حاج مؤمن

پروجیکٹنگ ایڈیٹر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

فهرست

۲۷	پیشگفتار.....
۳۳	مقدمه محقق.....

(۱)

ایده‌ای موجز درباره وحی

۸۱	انقطاع وحی.....
۸۱	رویدادهای پس از فاجعه.....
۸۳	حسن و اثر آن در تربیت انسان.....
۸۷	مراتب حسن.....
۹۰	حسن، پرورنده پیامبر.....
۹۰	پیامبر، حسن پرورنده دیگران.....
۹۲	فروآوردن ارزش‌های عقلی به مرتبه محسوسات.....
۹۳	شیوه‌های فروآوردن ارزش‌های عقلی به مرتبه محسوسات.....
۹۴	لحظه تجلی و گشایش.....
۹۷	پند مطلوب چیست؟.....

(۲)

تجدید و تغییر در نبوت

- مقدمه ۱۰۱
- دلایل تجدید و تغییر در نبوت ۱۰۲
- دلیل اول: محقق شدن همه اهداف نبوت ۱۰۲
- دلیل دوم: نابود شدن میراث نبوت ۱۰۴
- دلیل سوم: محدودیت شخص پیامبر ۱۰۷
- دلیل چهارم: تکامل انسان فراخوانده شده ۱۰۸
- نشانه‌های آینده تکامل ۱۰۸
- محور نخست: آگاهی یکتاپرستی ۱۰۹
- الف- اندیشه یکتاپرستی در تورات ۱۱۰
- ب- اندیشه یکتاپرستی در انجیل ۱۱۱
- ج- اندیشه یکتاپرستی در قرآن ۱۱۲
- محور دوم: مسئولیت‌پذیری اخلاقی در برابر دعوت ۱۱۴
- محور سوم: چیرگی انسان بر طبیعت ۱۱۵

(۳)

رویکرد کل‌گرا در

بررسی زندگی امامان اهل بیت علیهم السلام

- دیدگاه کل‌گرا و جزء‌گرا به زندگی امامان علیهم السلام ۱۲۱
- تفاوت داده‌ها در سطح هر یک از دو دیدگاه ۱۲۰
- ۱- داده‌ها در سطح بررسی جزء‌گرا ۱۲۰
- ۲- داده‌ها در سطح بررسی کل‌گرا ۱۲۱
- اندیشه امامت وجود نقشی مشترک را برای امامان علیهم السلام فرض می‌دارد ۱۲۲
- نقش مشترک امامان علیهم السلام چیست؟ ۱۲۲

- بازتاب‌های نقش ایجابی امامان علیهم‌السلام در محافظت از رسالت ۱۲۴
- ۱- بازداشتن حاکم از کژروی بیشتر ۱۲۴
- ۲- رسواسازی پیشوای کجرو ۱۲۵
- ۳- رویارویی با مشکلاتی که کرامت حکومت اسلامی را
تهدید می‌کردند ۱۲۵
- ۴- نجات حکومت اسلامی در برابر تهدید استقلال آن از سوی
حکومت کفر ۱۲۶
- ۵- مخالفت با پیشوایان کجرو به گونه‌ای که چهره حقیقی
رسالت را بازتاب دهد ۱۲۶
- ۶- پُربارسازی رسالتی و فکری امت و ایستادگی در برابر
جریان‌های فکری خطرناک ۱۲۸
- شواهد ایجابی بودن نقش امامان علیهم‌السلام در رابطه ایشان با امت ۱۲۸
- شواهد ایجابی بودن نقش امامان علیهم‌السلام در رابطه ایشان با حاکمان ۱۳۰
- آیا امامان علیهم‌السلام تلاش می‌کرده‌اند تا حکومت را به دست گیرند؟ ۱۳۱
- سرپرستی شیعیان به عنوان گروه مؤمن به امام ۱۳۲

(۴)

بخش‌بندی زندگی امامان اهل بیت علیهم‌السلام

به مراحل سه‌گانه

- پیش‌درآمد ۱۳۷
- مراحل تاریخ امامان اهل بیت علیهم‌السلام ۱۳۸
- مرحله نخست: مرحله مصون‌سازی در برابر آسیب کژروی ۱۳۸
- مرحله دوم: مرحله تشکیل گروه شایسته ۱۳۹
- مرحله سوم: مرحله گسترش و آمادگی برای به دست گرفتن حکومت ۱۴۰
- مقدمه‌ای درباره عناصر تجربه اسلامی و عوامل کژروی آن ۱۴۲

- ماهیت رسالت اسلامی..... ۱۴۳
- نگاه نخست: نگاه انسان به هستی به عنوان ملک مالکی توانا..... ۱۴۴
- الف- در نگاه نخست، انسان احساس می کند خلیفه است ۱۴۴
- ب- در نگاه نخست، رفتار خلیفه مطابق خواسته های
- خلیفه گذار است ۱۴۴
- ج- در نگاه نخست، رفتار انسان مسئولانه و ناظر به رسیدگی
- روز حساب است..... ۱۴۵
- د- در نگاه نخست، زندگی اهداف بزرگی دارد..... ۱۴۵
- ه- در نگاه نخست، باب ارزش های اخلاقی گشوده می شود..... ۱۴۷
- نگاه دوم نگاه به هستی به گونه ای که انسان در آن اصالت دارد ۱۴۷
- اسلام بر انسان تسلط می یابد و او را بر اساس نگاه نخست می پروراند..... ۱۴۸
- تسط بر روابط اجتماعی از گذر رهبری کردن جامعه..... ۱۵۰
- کژروی تجربه اسلامی با ویرانی یکی از ارکان آن..... ۱۵۱
- حکومت فرد غیر معصوم یعنی حکومت درون مایه شخصیتی
- غیر اسلامی..... ۱۵۳
- امت به عنوان یک مجموعه معصوم نیست و نمی تواند ضمانتگر باشد..... ۱۵۳
- بازتاب کژروی حکومت بر منابع اولیه اسلام..... ۱۵۴
- بازتاب ناستواری و کژروی حاکم بر امت..... ۱۵۵
- بازتاب کژروی های پیشین بر سرنوشت خود امت..... ۱۵۶
- سقوط حتمی تجربه کجرو، هر چند اسلامی باشد..... ۱۵۶

(۵)

امت اسلامی

نیروی هیجانی یا آگاهی روشن؟

- ناشیستگی امت اسلامی برای نظارت..... ۱۶۷
- ماهیت آگاهی و نیروی هیجانی..... ۱۶۸

- تفاوت میان امت آگاه و امتی که نیروی هیجانی دارد..... ۱۶۹
- ۱- کاهش نیروی هیجانی با دور شدن از کانون خود،
بر خلاف آگاهی..... ۱۶۹
- ۲- آگاهی از تأثیرپذیری به لرزه نمی‌افتد، بر خلاف نیروی هیجانی..... ۱۷۰
- امت اسلامی نیروی هیجانی داشت، نه آگاهی روشن..... ۱۷۰
- موضع انصار در پی محرومیت از غنائم حنین..... ۱۷۱
- نگاه مسلمانان به نبوت به عنوان یک سلطنت..... ۱۷۳
- دست یافتن مسلمانان به گنجینه‌های کسرا و قیصر..... ۱۷۴
- موضع خلیفه دوم درباره حکم زمین‌های فتح شده..... ۱۷۵
- عوامل تأخیر شدن نظریه اسلامی برای زندگی اجتماعی..... ۱۷۶
- ۱- دعوت اسلامی یک جهش است، نه یک گام..... ۱۷۶
- ۲- کسانی که حکومت را به عهده گرفتند، مقدار زیادی
از افکار جاهلی را در خود داشتند..... ۱۷۹
- ۳- کسانی که حکومت را بر عهده گرفتند، به خودرایی
گرایش داشتند..... ۱۸۰
- ۴- کسانی که حکومت را بر عهده گرفتند، به گونه الهی
آماده نشده بودند..... ۱۸۱
- ۵- گسترش کمی امت اسلامی در نبود برنامه رند..... ۱۸۳
- هدف امامان علیهم‌السلام از نبرد با پیشوای کجرو..... ۱۸۶
- چگونگی آغاز نبرد سیاسی از سوی امیرمؤمنان علیه‌السلام..... ۱۸۷
- مخالفت امیرمؤمنان علیه‌السلام و مسأله تزاحم..... ۱۸۹
- دلایل درنگ امیرمؤمنان علیه‌السلام برای نبرد سیاسی با حکومت..... ۱۹۱

(۶)

عوامل کژروی تجربه اسلامی
و نقش امامان در رویارویی با آن

نقش امامان علیهم‌السلام در پاسداری از تجربه اسلامی..... ۱۹۹

- زنجیره منطقی کژروی بدون در نظر گرفتن نقش امامان علیهم السلام ۲۰۰
- خلاصه نقش امامان علیهم السلام در برابر زنجیره منطقی کژروی ۲۰۲
- ۱- تلاش برای مهار کژروی در تجربه جامعه اسلامی ۲۰۳
- ۲- ژرف سازی رسالت از نظر فکری و روحی و سیاسی ۲۰۳
- در ذهن امت ۲۰۳
- پدیداری کژروی در غیاب رسالت، نه در غیاب یک شخص ۲۰۵
- ناشایستگی رهبری تجربه اسلامی ۲۰۷
- ۱- نه نشیست های جاهلی ۲۰۸
- الف- اعتراض خلیفه دوم بر قضیه حج تمتع ۲۰۹
- ب- نگاه به نبوت به عنوان یک سلطنت ۲۱۰
- ۲- فراتر رفتن رسالت اسلامی و آماده نبودن برای حکومت ۲۱۱
- ۳- تفاوت میان شرایط تجربه در روزگار پیامبر و پس از آن ۲۱۳
- ۴- گشودن باب بدعت و گمراه سازی ۲۱۶

(۷)

وضعیت امت اسلامی

و موانع رهبری امام علی (ع)

- شرط عصمت برای رهبر ۲۲۱
- اشتراک در اصل شرط عصمت و اختلاف در معیارهای آن ۲۲۳
- نامعصوم بودن امت و پیشوایان پس از پیامبر ۲۲۴
- دستاوردهای امت با رهبری رسول والا صلی الله علیه و آله ۲۲۵
- امت اسلامی میان نیروی هیجانی و آگاهی نبوی ۲۲۷
- برنامه ریزی امامان علیهم السلام برای رویارویی با کژروی ۲۳۰
- تجربه نبوی با ماجرای خلافت، و موضع علوی در برابر کژروی ۲۳۲
- برخی از موانع رهبری حضرت علی علیه السلام ۲۳۵
- ۱- تفکر غیر اسلامی درباره ولایت علی بن ابی طالب علیه السلام ۲۳۵

- ۲۳۸- عامل نفاق.....
- ۲۴۰- عامل اخلاقی و نفسانی.....

(۸)

امام علی علیه السلام

از اصلاح کزروی تا مصون سازی امت

- ۲۴۷- کزروی در سه گانه ای که رسول خدا صلی الله علیه و آله بر جا گذاشت.....
- ۲۴۷- ۱- کزروی و فروپاشی حکومت.....
- ۲۴۸- ۲- فروپاشی جامعه اسلامی.....
- ۲۴۸- ۳- فروپاشی امت.....
- ۲۵۰- موضع امامان علیهم السلام در برابر کزروی پیشوایی و فروپاشی تجربه و امت.....
- ۲۵۰- خط نخست: تلاش امیرمؤمنان علیه السلام برای اصلاح کزروی.....
- امام علی علیه السلام و تحکیم سویه واقعی اقدام و جلوگیری از
- ۲۵۲- سوءاستفاده از سویه ظاهری آن.....
- ۲۵۲- سویه ظاهری اقدام.....
- ۲۵۲- سویه واقعی اقدام.....
- ۲۵۳- ناهمخوانی میان سویه های واقعی و ظاهری اقدام.....
- ۲۵۵- کامیابی امام علی علیه السلام در همخوان سازی دو سویه.....
- ۲۶۱- خط دوم: خط مصون سازی امت.....
- ۲۶۱- ۱- چاره سازی برای عامل کمی.....
- الف - مداخله ایجابی راهنما در زندگی رهبری تجربه اسلامی.....
- ب - مخالفت با حاکمان و بازداشتن آنان از کزروی بیشتر.....
- ۲- تدبیر عامل کیفی.....
- پند پرورشی که از سیره امام علی علیه السلام می گیریم.....

(۹)

دلایل رد سازشگری ها

و پادرمیانی ها ۱/

- امام علی علیه السلام امید اسلام و امت پس از حضرت رسول صلی الله علیه و آله ۲۷۵
- پدیده رد سازشگری ها و پادرمیانی ها ۲۷۶
- ۱- بررسی پدیده از سویه سیاسی ۲۷۷
- ۲- بررسی پدیده از سویه فقهی ۲۷۸
- دلایل رد شدن سیاست سازشگری و پادرمیانی از سوی امام علی علیه السلام ۲۸۰
- نکته نخست: آماده ساختن محیط رسالتی برای تشکیل سپاه عقیدتی ۲۸۰
- نکته دوم: رسیدن امیرمؤمنان علیه السلام به حکومت در اوج عواطف امت ۲۸۲
- نکته سوم: اهتمام امام به این که امت درک کنند کارزار ایشان رسالتی است ۲۸۳
- نکته چهارم: امام علی علیه السلام برنامه سالم را برای همیشه زمان ارائه می کند ۲۸۷
- آیا علی علیه السلام در واپسین لحظه زندگی اش کامیاب ترین انسان بود؟ ۲۸۸
- پندی که باید بگیریم ۲۹۲

(۱۰)

دلایل رد سازشگری ها

و پادرمیانی ها ۲/

- تکمیل گفتار درباره پدیده رد سازشگری ها و پادرمیانی ها ۲۹۷
- نکته نخست: آماده ساختن محیط رسالتی برای تشکیل سپاه عقیدتی ۲۹۸
- نکته دوم: رسیدن امیرمؤمنان علیه السلام به حکومت به دنبال یک انقلاب ۲۹۸
- نکته سوم: اشتیاق امام به این که امت ارزشی بودن کارزار را درک کند ۲۹۸

- نکته چهارم: امام علی علیه السلام برنامه سالم را به امت ارائه می کند..... ۲۹۹
- نکته پنجم: عملی نبودن اصلاح به دست دستگاه های فاسد..... ۳۰۰
- نکته ششم: دستیابی معاویه به پوشش شرعی از روند تأیید موقت..... ۳۰۲
- نکته هفتم: ناتوانی تأیید موقت از متوقف کردن برنامه های بلندمدت معاویه..... ۳۰۵
- نکته هشتم: امیدواری به پیروزی فرایند تغییر بدون سازشگری..... ۳۰۷

(۱۱)

چرا معاویه در ادامه دادن خط خود
توانا تر بود؟ ۱/

- خلیفه، سرپرست و امانت دار رسالت..... ۳۱۹
- سر باز زدن امام از خلافت در آغاز کار..... ۳۲۰
- جدا شدن معاویه..... ۳۲۱
- تفاوت های عینی میان وضعیت امام علی علیه السلام و وضعیت معاویه..... ۳۲۲
- تفاوت نخست: پشتوانه علوی در شام و پشتوانه اموی در عراق..... ۳۲۲
- تفاوت دوم: تفاوت دو موضع در سطح یورش و دفاع..... ۳۲۴
- تفاوت سوم: رقابت مدنی ها و عراقی ها با علی علیه السلام و تسلیم مطلق شامیان در برابر معاویه..... ۳۲۵
- تفاوت چهارم: طرح علی علیه السلام به سود ضعیفان بود؛ بر خلاف طرح معاویه..... ۳۲۸
- تفسیر ذهنیت عمومی از طبیعت اختلاف میان علی علیه السلام و معاویه..... ۳۲۹
- ۱- نبود شک به رسالتی بودن کارزار در آغاز..... ۳۳۰
- ۲- پدیدار شدن شک به رسالتی بودن کارزار در اوج حرارت و جدیت کارزار..... ۳۳۰
- دلایل شک به رسالتی بودن کارزار میان امام علی علیه السلام و معاویه..... ۳۳۱
- دلیل نخست: افول نیروی هیجانی و نابودی ته مانده آگاهی..... ۳۳۱

- دلیل دوم: نگاه مسلمانان به معاویه پیش از رو شدن دست او ۳۳۲
 دلیل سوم: گرایش نفسانی مسلمانان به شخصی کردن کارزار
 برای توجیه کناره گیری خود ۳۳۷
 امت و رهبر در آزمون جانکاه شریک هستند ۳۴۰

(۱۲)

چرا معاویه در ادامه دادن خط خود
 توانا تر بود؟ ۲/

- در سایه امام علی بن حسین علیهما السلام ۳۴۵
 بازخوانی دوباره چرا معاویه در ادامه دادن خط خود توانا تر بود؟ ۳۴۷
 طبیعت دو موضع و نبرد دو برنامه ۳۴۷
 نکته نخست: تفاوت دو موضع در سطح یورش و دفاع ۳۴۷
 نکته دوم: رویارویی علی علیهما السلام با بروندادهای سقیفه و نهادینه سازی
 جاهلیت در شام به دست معاویه ۳۵۰
 نکته سوم: تأثیر دستاورد نظری سقیفه در جایگاه علی علیهما السلام
 و تأثیر اسلام شام در جایگاه معاویه ۳۵۲
 نکته چهارم: تفاوت دو ادعا در سطح آگاهی و احساس ۳۵۳
 جریان یافتن و ژرف شدن شک در جامعه امام علی علیهما السلام ۳۵۶
 چشم اندازی به دوره امام حسن علیهما السلام ۳۶۰
 عوامل رشد شک و نهادینه شدن رسالتی نبودن کارزار ۳۶۰
 امام حسن علیهما السلام در برابر دو موضع ۳۶۱
 ضرورت کناره گیری موقت خط امام علی علیهما السلام ۳۶۲
 چشم اندازی به دوره امام حسین علیهما السلام ۳۶۶
 امام حسین علیهما السلام پس از رنگ باختن شک، مرگ اراده امت را
 درمان می کند ۳۶۶
 مقایسه دوران ما با دوران سیدالشهدا علیهما السلام ۳۶۸

(۱۳)

گفتاری در جشنواره امیر مؤمنان علیه السلام

۳۷۵ - ۳۸۴

(۱۴)

خلافت امام حسن علیه السلام و شرایط آن (۱)

- ۳۸۹ متقاعد شدن امت، شرط موفقیت آرمان
- ۳۹۰ گرگونی کمّی و کیفی شک پس از دوره امام علی علیه السلام
- ۳۹۱ بستر بذر شک در دوره پس از امام علی علیه السلام
- ۳۹۳ عوامل بالا گرفتن شک از نظر کمّی و کیفی پس از امام علی علیه السلام
- ۳۹۳ عامل نخست: جای خالی در پی رحلت امام علی علیه السلام
- عامل دوم: نگاه امت به نظام امام حسن علیه السلام به عنوان
- ۳۹۴ نظامی عَرَضی
- ۳۹۶ عامل سوم: اعتبارهای شخصی امیر مؤمنان علیه السلام
- ۳۹۷ عامل چهارم: شبهه وراثت خلافت
- ۳۹۸ عامل پنجم: تردید امت در سرایت شک به خود و هب
- ۳۹۹ ژرفایی و گستردگی دامنه شک در نتیجه هج عامل
- ۳۹۹ شرایط بیعت امام حسن علیه السلام
- ۴۰۱ چرا امام در سایه پیشروی بیماری شک بیعت را پذیرفت؟
- ۴۰۱ تصمیم امام حسن علیه السلام به تأخیر کارزار تا پس از ریشه کنی شک
- ۴۰۲ تصمیم معاویه به جنگ
- ۴۰۳ امام مسلمانان را به جهاد برمی انگیزد
- ۴۰۵ خیانت ها و عقب نشینی ها در سپاه امام
- ۴۰۵ خیانت نخست: خیانت کندی
- ۴۰۵ خیانت دوم: خیانت مرادی

- خیانت سوم: خیانت عبیدالله بن عباس..... ۴۰۶
 پیک‌های معاویه به سوی امام حسن (علیه السلام)..... ۴۰۷
 بایستگی کناره‌گیری امام از کارزار..... ۴۰۹

(۱۵)

خلافت امام حسن (علیه السلام) و شرایط آن ۲/

- گزینه‌های ممکن پیش روی امام حسن (علیه السلام)..... ۴۱۳
 اعتبارهای نمود یافته در امام حسن (علیه السلام)..... ۴۱۳
 ۱- امام حسن (علیه السلام) به عنوان امانت‌دار نظریه..... ۴۱۳
 ۲- امام حسن (علیه السلام) به عنوان امانت‌دار تجربه..... ۴۱۴
 ۳- امام حسن (علیه السلام) به عنوان امانت‌دار گروه..... ۴۱۴
 بیرون بودن اعتبار عاطفی و غیر رسالتی از حساب امام حسن (علیه السلام)..... ۴۱۴
 دلایل زوال تدریجی پذیرش سبختار اسلامی برای زندگی..... ۴۱۶
 نظریه‌های شایسته و شبهه‌تقلید محوم..... ۴۱۷
 گزینه‌های ممکن پیش روی امام حسن (علیه السلام) برای کناره‌گیری موقت
 خط امام علی (علیه السلام)..... ۴۱۹
 ۱- گزینه نخست: پیگیری آزمون دشوار نظامی..... ۴۲۰
 ۲- توقف حرکت و بازایستادن کار..... ۴۲۰
 تفاوت‌های بنیادین میان موضع امام حسن (علیه السلام) و امام حسین (علیه السلام) در پرتو
 اعتبارهای سه‌گانه..... ۴۲۰
 ۱- تفاوت میان دو موضع در پرتو اعتبار نخست..... ۴۲۱
 الف - رویارویی امام حسن (علیه السلام) با بیماری شک..... ۴۲۱
 ب - رویارویی امام حسین (علیه السلام) با بیماری مرگ اراده..... ۴۲۳
 ۲- تفاوت میان دو موضع در پرتو اعتبار دوم..... ۴۲۷
 ۳- تفاوت میان دو موضع در پرتو اعتبار سوم..... ۴۳۲
 خلاصه کلام..... ۴۳۴

(۱۶)

موضع امام حسین علیه السلام

در برابر محو شاخصه‌های نظریه اسلامی و
بی‌هویت کردن امت

- انواع حکومت‌های بر کار ۴۴۱
- انواع حاکم در حالتی که اسلام شالوده حکومت قرار می‌گیرد ۴۴۲
- حالت نخست: حاکم معصوم باشد ۴۴۳
- حالت دوم: حاکم شرعی و نامعصوم باشد ۴۴۴
- حالت سوم: حاکم اسلامی و کجرو باشد ۴۴۵
- انواع حاکم در حالتی که کفر شالوده حکومت قرار می‌گیرد ۴۴۶
- کناره‌گیری موقت خط امام علی علیه السلام از صحنه کارزار ۴۴۷
- نقشه معاویه برای تثبیت حکومت خود ۴۴۹
- الف - عملکرد معاویه برای محو کردن نظریه اسلامی حقیقی ۴۴۹
- ب - عملکرد معاویه برای بی‌هویت کردن امت اسلام ۴۵۱
- موضع امام حسین علیه السلام در برابر دسیسه بردازی معاویه ۴۵۲
- الف - موضع امام حسین علیه السلام در سطح نظریه ۴۵۲
- ب - موضع امام حسین علیه السلام در سطح امت ۴۵۳
- شواهدی بر مرگ وجدان و از دست دادن اراده ۴۵۴
- قیام امام حسین علیه السلام برای بیدار ساختن وجدان امت ۴۵۸
- سیاست امام حسین علیه السلام برای بیدار ساختن وجدان امت ۴۵۹
- ۱- اعلام حتمی بودن کشته شدن ۴۵۹
- ۲- ظاهر نشدن در قالب کسی که برای حرکت خود توجیهی ندارد ۴۵۹
- ۳- گرد آوردن انگیزش‌های عاطفی ۴۶۰
- تداوم فریاد نصرت طلبی حسین علیه السلام در گذر دوران ۴۶۳

(۱۷)

امام حسین علیهما السلام و دلایل رد بیعت

- ۴۷۰ وضعیت گروه‌های امت در دوره قیام امام حسین علیهما السلام
دسته نخست: کسانی که دل‌های خود را داده بودند و شمشیرهای
خود را کشیده بودند ۴۷۰
دسته دوم: کسانی که جانشان برایشان عزیز و اسلام برایشان
خوار شده بود ۴۷۱
دسته سوم: ساده‌لوحانی که فریب نقشه‌های اموی را می‌خوردند ۴۷۲
دسته چهارم: کسانی که از صحنه رویدادها در قلب دولت اسلامی
دور بودند ۴۷۲
دلایل امام حسین علیهما السلام برای انتخاب موضع چهارم ۴۷۳

(۱۸)

عناصر انقلاب امام حسین علیهما السلام

- نگاهی به نظام‌های حکومتی گوناگون ۴۸۲
نظریه‌ای که موضع امام حسین علیهما السلام بر پایه‌اش بنیان گرفت ۴۸۳
عناصر انقلاب امام حسین علیهما السلام ۴۸۴
۱- عناصر شخصیتی شخص انقلابگر ۴۸۵
۲- حجت ۴۸۶
۳- شعار ۴۸۸
۴- عنصر عاطفی ۴۹۰
انقلاب حسینی و وضعیت کنونی ما ۴۹۲

(۱۹)

برنامه‌ریزی حسینی برای تغییر منش شکست

- حسین علیهما السلام و دو بیماری مختلف ۴۹۷

۴۹۸		صحنه‌هایی از مرگ اراده در جامعه حسینی
۴۹۸		صحنه نخست: ترساندن از مرگ از سوی خردمندان
۵۰۰		صحنه دوم: موضع عبیدالله بن حر جعفی
۵۰۱		صحنه سوم: موضع پیشوایان بصره
۵۰۲		چه واکنشی به این نامه نشان داده می‌شود؟!
۵۰۳		امت شکست خورده چگونه شکست خود را توجیه می‌کند؟
۵۰۴		صحنه چهارم: بنی‌اسد سکونتگاه خود را ترک می‌کنند
۵۰۵		صحنه پنجم: موضع کوفیان برابر قتل فرستاده حسین علیه السلام
۵۰۷		صحنه ششم: شتاب در پیوستن به خط سلطه
۵۰۹		صحنه هفتم: ابتلای مسلم و هانی
۵۱۶		صحنه هشتم: تناقض میان عملکرد و عواطف امت
۵۱۷		درسی که باید آموخت

(۲۰)

دگرگونی از منش شکست به منش اراده

۵۲۱		امام حسین علیه السلام میان منش شکست و منش اراده
۵۲۴		تکان دادن وجدان امت بدون تحریک منش شکست
۵۲۵		برنامه‌ریزی امام حسین علیه السلام برای فرایند دگرگون‌سازی
۵۲۷		شعارهای امام حسین علیه السلام برای توجیه برنامه خود
۵۲۷		شعار نخست: حتمی بودن مرگ
۵۲۸		شعار دوم: غیبی بودن قرار حرکت
۵۲۹		شعار سوم: ضرورت اجابت دعوت‌های کوفیان
۵۳۱		شعار چهارم: ضرورت انقلاب علیه سلطان ستمکار
۵۳۱		شعار پنجم: آغاز نکردن جنگ
۵۳۷		شیوه دوم: گرد آوردن همه انگیزش‌های عاطفی در کارزار
۵۳۹		درسی که از برنامه‌ریزی حسینی برمی‌گیریم

(۲۱)

گفتاری درباره انقلاب حسینی
و تغییر منش شکست

- امام حسین علیه السلام بیماری مرگ اراده امت را درمان می کند ۵۴۶
 صحنه هایی از منش شکست ۵۴۸
 چگونه ممکن است ما قاتلان حسین علیه السلام باشیم؟ ۵۵۱

(۲۲)

این صدا جاودان خواهد ماند
۵۵۷ - ۵۶۲

(۲۳)

گزیده ای درباره
امام علی بن حسین علیه السلام

- امام زین العابدین علیه السلام پناهگاه مسلمین در همه دشواری های زندگی ۵۷۰
 رویارویی امام سجاد علیه السلام با دو خطری که امت اسلام را در میان گرفت ... ۵۷۲

(۲۴)

امام باقر علیه السلام

و نقش ایشان در تعیین شاخه های تشیع

- نقش های سه گانه در بخش بندی زندگی امامان علیهم السلام ۵۸۳
 نقش نخست: نقش مصون سازی اسلام در برابر آسیب کژروی ... ۵۸۳
 نقش دوم: نقش ایجاد چارچوب ویژه شیعیان ۵۸۴
 نقش سوم: نقش آماده سازی برای به دست گرفتن زمام حکومت ۵۸۵
 امام باقر علیه السلام و آغاز نقش دوم ۵۸۶

- جایگاه امام باقر علیه السلام در دل امت ۵۸۷
- مسئولیت اصلی امام باقر علیه السلام: دادن چارچوب مشخص به تشیع ۵۸۹
- امام باقر علیه السلام با ذهنیت مردمانی که به چارچوب اهل بیت علیهم السلام
- ایمان ندارند، رودررو می شود ۵۹۰
- مانع پیش روی امام باقر علیه السلام از بیرون ۵۹۲
- کژروی سیاسی، پدیدآورنده مبنای فکری کجرو ۵۹۲
- نقیض در برابر ذهنیت افکار عمومی ۵۹۵
- گزینه های امام باقر علیه السلام در رویارویی با این مانع ۵۹۷
- مانع پیش روی امام باقر علیه السلام از درون ۶۰۰
- پدیداری رویکردهای تحریف و غلو درون چارچوب ویژه ۶۰۱
- ارائه مفهوم صحیح از سری امامان علیهم السلام این مرحله و محافظت
- از درستی آن ۶۰۳

(۲۵)

امام رضا علیه السلام

پیچ تاریخی در زندگی امامان علیهم السلام

- نقش های سه گانه در بخش بندی زندگی امامان علیهم السلام ۶۱۱
- مرحله نخست: مرحله مصون سازی اسلام در برابر آسیب کژروی ۶۱۱
- مرحله دوم: ارائه چارچوب تفصیلی ویژه شیعیان ۶۱۱
- مرحله سوم: مرحله آماده سازی برای به دست گرفتن زمام حکومت ۶۱۲
- تمایز مرحله دوم بر اساس دو خط: اندیشه پروری و پشتیبانی از
- جریان های مخالف ۶۱۲
- الف - خط اندیشه پروری و آگاه سازی عقیدتی ۶۱۳
- ب - خط پشتیبانی از جریان های مخالف و راهنمایی آن ها ۶۱۳

- چکیده‌ای درباره مرحله سوم ۶۱۵
- ۱- گستردگی مردمی مکتب امام علی (علیه السلام) و آغاز انقلاب‌ها
به نام ایشان ۶۱۵
- ۲- گستردگی جایگاه مردمی شخص امام رضا (علیه السلام) ۶۱۷
- امام رضا (علیه السلام) و بنیان‌گذاری سیاست ارتباط با پایگاه‌های مردمی ۶۱۹
- ارتباط امام رضا (علیه السلام) با پایگاه‌های مردمی در بصره ۶۲۰
- ارتباط امام رضا (علیه السلام) با پایگاه‌های مردمی در کوفه ۶۲۱
- امام رضا (علیه السلام) پیچی تاریخی در زندگی امامان (علیهم السلام) ۶۲۱
- گسترش پایگاه‌های مردمی؛ زمینه‌ساز حکومت مرسوم، نه مطلوب ۶۲۲
- داستان محمد بن ابراهیم طباطبا با نصر بن شیب (شیب) ۶۲۴
- داستان محمد بن ابراهیم طباطبا با سری بن منصور (ابوالسرایا) ۶۲۵
- انگیزه‌های مأمون در سپردن ولایت به امام رضا (علیه السلام) ۶۲۷
- نکته نخست: پوشش شرعی برای خلافت مأمون ۶۲۷
- نکته دوم: تلاش برای جلب رضایت پایگاه‌های مردمی ۶۲۹
- نکته سوم: تلاش برای جداسازی صبغه رسالتی از خط
امام رضا (علیه السلام) ۶۳۱
- نکته چهارم: تلاش برای جدا کردن امام رضا (علیه السلام) از پایگاه‌های
مردمی خود ۶۳۱

(۲۶)

امام جواد (علیه السلام)

و امامت زودهنگام

- فرضیه نخست: امامت واقعی امام جواد (علیه السلام) ۶۳۸
- فرضیه دوم: ساده‌لوحی شیعیان به گونه‌ای که فریب این امامت
زودهنگام را خورده‌اند ۶۳۹

- ۶۴۰ فرضیه سوم: روشن نبودن مفهوم امامت نزد شیعیان
- ۶۴۲ فرضیه چهارم: تبانی این طایفه بر جعل و فریبکاری
- ۶۴۷ کتاب نامه

www.ketab.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

ستایش از آن خداوندگار جهانیان و سلام و درودهایش نثار محمد و خاندان پاکیزه پاک نهادش باد.

در پی شیوه‌ای که پال‌های سیاهش را در طول قرن‌ها بر آسمان امت اسلامی گسترده و آن را در ظلمتی عمیق از عقب ماندگی و ایستایی و سقوط فرو پیچیده بود، از نیمه سده بیستم میلادی نشانه‌های زندگی تازه در افق این امت درخشیدن گرفت و کیان بلندبالا و نیرومند اسلام که قرن‌ها زیر زنجیرهای مستکبران و ستمگران دچار ضعف و سستی شده بود، نیروی خود را باز یافت، تا آن جا که با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران به راهبری امام خمینی با سرزندگی و پویایی و قدرت و سرافرازی برپا ایستاد و آسایش مستکبران را برهم زد و رؤیاهای طمع‌پیشگان و استعمارگران را پریشان نمود.

روشن است که امت اسلامی تحقق این زندگی تازه را وامدار امام خمینی است، اما بی‌تردید در زمینه اندیشه و نظر، این زندگی را مدیون مَنگربانان بزرگی است که با هوشیاری تمام به شناساندن مکتب اسلام و دفاع از تمامیت آن برآمدند. پیشاپیش ایشان استاد بزرگ، شهید والا مقام سید محمد باقر صدر است که دیدبان تیزبین و پیشگام بزرگ نهضت فکری نوین بود؛ چراکه او توانست از رهگذر آثار و افکار نوآورانه و نیز عمیق و همه‌جانبه‌اش راه امت اسلامی را فراسوی خیزش فکری فراگیر اسلامی، هموار گرداند، آن هم در میان انبوهی از جریان‌های گسترده فکری و ارداتی که برای چیرگی بر مراکز تصمیم‌گیری فکری

و فرهنگی جوامع اسلامی و تسلط بر عقل و دل اندیشمندان و فرهیختگان این جوامع رقابت داشتند.

شهید سید محمد باقر صدر از رهگذر توانمندی بی‌مانندش توانست با اندیشه اسلامی نوآورانه خود با بزرگان و اندیشمندان تمدن نوین مادی به رقابت برخیزد و فراروی عقل‌های آزاد، از بطلان افکار الحادی و بی‌پایگی بنیان‌های فکری و نظری تمدن مادی پرده بردارد و پویایی اندیشه اسلامی و قدرت بی‌مانندش را در حل مشکلات جامعه انسانی امروز و اداره زندگی نوین بر مبنای دادگری و رفاه جامعه اثبات نماید.

از این فراتر، نوآوری‌های فکری مکتب شهید صدر در چارچوبی خاص محدود نبود و همه عرصه‌های اندیشه اسلامی را دربر می‌گرفت؛ از قلمرو عام آن گرفته تا زمینه‌های تخصصی، روزآمد، مانند اقتصاد اسلامی و فلسفه تطبیقی و منطق جدید و نیز اندیشه اسلامی سنتی، همچون فقه، اصول، فلسفه، منطق، کلام، تفسیر و تاریخ. وی در هر یک از این شاخه‌ها انقلابی فکری پدید آورد و پژوهش علمی در آن زمینه را تا مرحله‌ای تازه و متمایز، خواه در روش و خواه در محتوا ارتقا بخشید.

به‌رغم گذشت بیش از سه دهه از شهادت استاد هم‌چنان مراکز علمی و پژوهشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقی از فکر و دانش او الهام می‌گیرند و ساحت اندیشه به آثار علمی و نوآوری‌های وی در همه عرصه‌های پژوهش و تحقیق علمی سخت محتاج است. از این‌رو پژوهشگاه علمی - تخصصی شهید صدر احیای میراث علمی و فکری وی را به شکل سزاوار شأن گرانمایه آن، در طلیعه کار خویش قرار داد. با عنایت به آن‌که بسیاری از آثار شهید صدر به چاپ رسیده است، این وظیفه مهم بر دو محور استوار شد:

۱- تحقیق دوباره هر اثر برای دستیابی به متن اصلی مؤلف که تا حد امکان از خطاهای راه‌یافته در آن پیراسته باشد.

میراث فکری شهید صدر علوم و زمینه‌های تخصصی گوناگون در زمینه معارف اسلامی را در سطوح فکری مختلف دربر می‌گیرد. بدین روی پژوهشگاه وظیفه تحقیق در این زمینه را بر عهده یک گروه علمی زیر نظر دانشمندان متخصص در شاخه‌های گوناگون اندیشه اسلامی، فراهم آمده از شاگردان آن شهید و نیز عالمان دیگر وانهاد. این گروه علمی توفیق یافت تا آن آثار را با بالاترین درجه دقت و امانت‌داری علمی عرضه نماید.

شاخصه‌های علمی و فنی پژوهش متون عربی را به تفصیل در مقدمه آن آثار یادآور شده‌ایم.

۲- ترجمه این آثار به زبان‌های زنده، در حد امکان. در این میان ترجمه فارسی این آثار به دلایل مختلف از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، از جمله: نیاز مبرم فرهیختگان فارسی‌زبان، تا در کشاکش برخورد آرا و افکار دوره معاصر، اندیشه‌های بنیادین دینی و اسلامی خود را از منابع اطمینان‌بخشی دریافت کنند، و بدون تردید آثار به جا مانده از این استاد فقید، از چنین ویژگی‌ای برخوردار است.

پیش از این برخی از کتاب‌های استاد شهید به زبان فارسی ترجمه و منتشر شده بود، که باید از همه مترجمان عالیقدری که در این زمینه تلاش‌های ارزشمندی نمودند تشکر و قدردانی نمود، اما بیشتر این آثار ویژگی‌های مطلوب ترجمه امانت‌دار و گویا و رسا را نداشتند. افزون بر این همین ترجمه‌ها نیز هم‌اکنون در بسیاری از مراکز فرهنگی و علمی در دسترس علاقه‌مندان نمی‌باشند. برخی از آثار به جا مانده از شهید بزرگوار با کوشش این پژوهشگاه و پس از شهادت مؤلف آن به دست آمده و چاپ شده‌اند، از این رو این آثار جدید - و یا برخی از آن‌ها - نیازمند ترجمه به زبان‌های دیگر می‌باشند.

با توجه به نکات بالا پژوهشگاه بر آن شد که مهم‌ترین تألیفات شهید صدر را به شیوه‌ای صحیح و توسط گروهی از مترجمان زنده به زبان فارسی برگردانده،

در اختیار اهل فضل و علم قرار دهد. در این ترجمه‌ها سعی وافر بر آن بوده است که امانت و دقت در نقل آرا و افکار به خوبی رعایت شود، علاوه بر آن، گویایی و شیوایی آن‌ها نیز در حد مطلوب فراهم باشد. البته پس از پایان کار ترجمه، ویرایش‌های محتوایی و صوری و تطبیق ترجمه با متن عربی با دقت تمام انجام گرفت تا هرگونه خلل احتمالی در این زمینه منتفی شود.

کتاب پیش رو «امامان اهل بیت علیهم السلام مرزبانان حریم اسلام» مجموعه متن‌های سخنران‌هایی است که استاد شهید در مناسبت‌های گوناگون همچون سالگردهای میلاد یا درگذشت اهل بیت علیهم السلام ارائه کرده و نیز سخنانی که ایشان نگاشته و در مناسبت‌های گوناگون یا خود ارائه کرده و یا به نیابت از ایشان ارائه شده است.

گروه تحقیق کنگره بین‌المللی امام شهید صدر چند سال پیش چاپ نخست این اثر را ارائه داد که با استقبال گسترده‌ای روبه‌رو شد.

پس از گذشت چند سال از ارائه چاپ نخست، گروه تحقیق بایسته دید که کار بر این اثر را از سر گیرد و این به چندین سبب بود، از جمله:

۱- آگاهی گروه از نادرستی‌هایی که به متن سخنرانی‌ها راه یافته بود و به دلایل بسیاری باز می‌گشت که ان شاء الله در مقدمه تفصیلی خواهیم خواند.

۲- نویافته‌های گروه از مطالبی که با اثر پیوند داشتند و ارائه چاپ جدید و جامعی از اثر را در اولویت کار گروه قرار می‌دادند.

از آن جا که این مهم به مرجعی کاردان نیاز داشت که از سویی جانب جامعیت را فراهم آورد و از دیگر سو عامل دقت را به کار بندد، کمیته تحقیق مأموریتی چنین دشوار را به عهده محقق زبردست جناب شیخ احمد عبدالله ابوزید عاملی سپرد که خود سالیانی بسیار را به کاوش و تحقیق و تدقیق بر میراث شهید صدر گذرانده بود. نسخه پیش رو در ساختار جدید خود حاصل دسترنج ایشان است؛ خداوند متعال در سایه اسلام نیک‌ترین پاداش نیکوکاران را به ایشان ارزانی دارد.

درباره ویژگی‌های این مجموعه و چگونگی تهیه، تنظیم و تحقیق‌های آن و توضیحاتی از این دست، نکاتی در کار است که خوانندگان ارجمند در مقدمه‌ای که جناب شیخ احمد عاملی بر این مجلد از آثار شهید صدر نوشته‌اند، خواهند خواند. همین‌جا باید از برخورد بزرگ‌منشانه وارثان شهید، به ویژه فرزند گرامی و برومندش جناب آقای سید جعفر صدر یادآوریم که این پژوهشگاه را پشتیبانی نمودند و رخصت ویژه نشر و احیای میراث علمی شهید صدر را به این پژوهشگاه دادند. سرانجام بر خود بایسته می‌دانیم که سپاس فراوان خویش را به حضور هیأت علمی ناظر بر تحقیق میراث شهید، گروه تحقیق، گروه ترجمه، گروه ویرایش و همه دانشوران و پژوهشگرانی که در فراهم‌سازی این میراث و عرضه آن نقش داشتند، تقدیم داریم و به ویژه از «پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی» که با به عهده گرفتن ترجمه اولیه، کام مهمی در تهیه این اثر پیمود، قدردانی و تشکر کنیم. از خداوند بزرگ می‌خواهیم تلاش‌های همه دست‌اندرکاران را قبول فرماید و ایشان و ما را با پاداش کریمانه‌اش پنازد، که او شنوا و اجابت‌گر است.

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه محقق

امام شهید محمد باقر صدر به شایستگی، ویژگی‌های یک اندیشمند هوشمند را پیکره بخشید و در کنار فراست یگانه و نبوغ تابنده خود، اخلاق آموزگاری پیروز و پرورنده‌ای فیاض را گرد آورد. این دو خصلت که هر یک به ندرت حاصل آید، چه خواهد شد اگر هر ده در یک تن گرد آید؟!

شهید صدر هرگز به ایفای نقش استادی بسنده نکرد به این معنا که تنها در گستره دروس خود، در جمع طلاب و شاگردانش قرار گیرد؛ بلکه ایشان افقی بلندتر و وسعتی گسترده‌تر را برآورد و در این گذر از حیر و رسالت، کانونی برای زندگی و نقطه‌ای برای تلاقی ساخت.

در این راستا که البته شرح ابعادش به درازا می‌کشد، امام شهید برای رشد علمی و پرورش طلاب خود بهره‌برداری از روزهای تعطیل درس در ماه مبارک رمضان و سالگردهای درگذشت امامان علیهم‌السلام را نیز وانگذاشت. ما در مقدمه کتاب «محاضرات تأسیسیّه» درباره سخنرانی‌های منطقی و فقهی ایشان در روزهای تعطیل ماه مبارک رمضان به تفصیل سخن گفته‌ایم.

و اما در رابطه با سخنرانی‌های ایشان درباره امامان اهل بیت علیهم‌السلام؛ شهید صدر عادت داشته از تعطیلی‌های کلاس درس به مناسبت درگذشت‌های

امامان علیهم السلام - به استثنای برخی همچون عاشورا و اربعین - بهره بگیرد و از صاحب مناسبت، محوری برای سخن بسازد و به بررسی ابعاد شخصیت و شرایط فعالیت ایشان بپردازد و ماهیت نقش ایشان و رسالتی که بر عهده داشته را آشکار سازد. شهید صدر برای حضور بیشتر طلاب^(۱)، در مرحله بعد تصمیم می‌گیرد به جای روزهای تعطیل این سخنرانی‌ها را در ادامه کلاس‌های درس همیشگی خود ارائه دهد.

همچون بیشتر گفتارها و نوشتارهای شهید صدر، در این سخنرانی‌ها نیز روح نوآوری اصیل و تحلیل بی‌نظیر آشکارا نمایان است؛ گرچه این سخنرانی‌ها در مناسبت‌های پراکنده ارائه شده و تا به امروز به همان صورت اولیه باقی مانده است. شهید صدر در بررسی زندگی امامان علیهم السلام در عین حال که رویکرد جزء‌گرا را رد نمی‌کند و آن را گامی بایسته در پیشبرد روش خود می‌داند، بر ناتوانی این دیدگاه در تفسیر نمودهای ناهمخوان زندگی امامان علیهم السلام تأکید دارد و از این رو در بررسی و تحلیل زندگی امامان علیهم السلام به دیدگاه کل‌گرای فراگیر تکیه می‌کند.

شهید صدر باور دارد که این نگاه فقط یک فرضیه نظری نیست، بلکه رویکردی است که عقیده متبلور در ایده امامت به خودی خود آن را فرض می‌دارد؛ چون امامت در همه موارد، با توجه به مسئولیت‌ها و شرط‌های امری واحد است. پس هر چقدر هم نمودهای ظاهری‌اش به سبب شرایط و ملزومات گوناگون باشد، بایست در رفتارها و نقش‌های امامان علیهم السلام بازتابی واحد یابد. خوانندگان ارجمند در لابه‌لای این کتاب به تفصیل در این باره خواهند خواند.

اندیشمند شهید افزون بر داده‌هایی که درباره رویکرد کل‌گرا به دست می‌دهد

(۱) این نکته از مقدمه سخنرانی چهارم از همین کتاب برمی‌آید.

و گذشته از بررسی نقش مشترکی که هر یک از امامان علیهم السلام در امتداد امامان دیگر داشته‌اند، در بررسی جزئیات زندگی و شرایط هر یک از امامان علیهم السلام نیز نگاهی نوین دارد. از بارزترین مصادیق این نگاه نو، بررسی همه‌جانبه ایشان از موضع امیر مؤمنان علیه السلام، تحلیل ایشان از صلح امام حسن علیه السلام با معاویه، خوانش بی‌نظیر ایشان از قیام امام حسین علیه السلام و دیگر ابتکارات ایشان در زمینه تحلیل تاریخ امامان علیهم السلام است.

در این جا باید اشاره‌ای داشت به برخی از اصطلاحاتی که مکرر در سخنرانی‌ها تکرار می‌شوند و ممکن است مشتبه شوند. خواننده خواهد دید که شهید صدر باری از نقش مشترک امامان علیهم السلام سخن می‌گوید و بار دیگر از تفاوت نقش یک امام از امامی دیگر... در جای دیگر باری از دو نقش در عملکرد امامان علیهم السلام سخن می‌گوید و بار دیگر از سه نقش در زندگی ایشان... دلیل چیست؟

ما اکنون به‌طور خلاصه از دلیل این امر سخن می‌گوییم و آگاهی از جزئیات را به خوانندگان ارجمند می‌سپاریم.

۱- وقتی شهید صدر به نقشی می‌پردازد که ماهیت شریعت فرض می‌دارد، از نقش مشترک امامان علیهم السلام سخن می‌گوید که در دو خط نمود می‌یابد: یکی خط اصلاح کژروی و تلاش برای به دست گرفتن زمام تجربه و دیگری خط استوارسازی امت اسلامی که وجود مادی رسالت اسلامی به شمار می‌رود. نقش در این جا به معنای هدف کلی و عام است؛ از این رو استاد شهید در بعضی موارد - در مقام سخن از این دو خط - به جای «نقش» از واژه «هدف» استفاده می‌کند. بنابراین، نقش در این جا اهداف عامی را دربر می‌گیرد که همه امامان علیهم السلام بدون استثنا با آن‌ها می‌زیسته‌اند.

۲- از سوی دیگر وقتی ایشان - مثلاً - از تفاوت نقش امام حسن علیه السلام با نقش امام حسین علیه السلام سخن می‌گوید، موقعیتی را در نظر دارد که وضعیت خاص

زندگی هر یک از امامان علیهم السلام فرض می‌داشته؛ پس منظور از نقش در این جا آن اهداف آنی‌ای است که در راستای آن اهداف بزرگ قرار می‌گرفته است. امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام به یک اندازه در پی به دست آوردن زمام حکومت و استوارسازی رسالت اسلامی بوده‌اند، اما جامعه نخست در بیماری شک به سر می‌برده و جامعه دوم در بیماری مرگ اراده. بنابراین موقعیت امام حسن علیه السلام از این نظر با موقعیت امام حسین علیه السلام تفاوت داشته است؛ گرچه هر دوی ایشان با یک هدف کلی می‌زسته‌اند.

نمونه دیگر مقدمه ایشان بر صحیفه سجادیه است که در آن جا از عملکرد امام سجاده علیه السلام به دو خط سخن می‌گوید: یکی خط رویارویی با خطر برآمده از برخورد مسلمانان با فرهنگ‌های گوناگون، از راه فعالیت امام علیه السلام در سطح علمی برای تحکیم اصالت فکری مسلمانان و دیگری خط مبارزه با موج رفاهی که در پی گسترش چشمگیر قلمرو حکومت، بر جامعه اسلامی سیطره یافته بود و امام علیه السلام با سیاست انتشار دعا این خط را پیش می‌برد.

مثال دیگر سخن شهید صدر در سخنرانی امام رضا علیه السلام است که اشاره دارد مرحله دوم زندگی امامان علیهم السلام در بردارنده دو خط است: خط آگاه‌سازی و خط پیگیری بیدار ساختن وجدان امت.

این‌ها همگی خطوطی فرعی در زندگی امامان علیهم السلام هستند که بر اساس وضعیت عمومی زندگی هر یک از ایشان متفاوت بوده‌اند و با آن دو خط کلی که شهید صدر نسبت به همه امامان علیهم السلام فرض می‌گیرد، هیچ منافاتی ندارند.

۳- و اما وقتی ایشان از سه نقش در زندگی امامان علیهم السلام سخن می‌گویند، نقش مصونیت‌بخشی و استوارسازی امت در برابر صدمه کثروی، نقش تشکیل جماعت و نیز نقش گسترده شدن و آمادگی یافتن برای به دست آوردن حکومت را در نظر دارد. منظور ایشان از نقش در این جا مرحله تاریخی است. بر این اساس نقش‌های سه‌گانه عبارتند از مراحل تاریخی که هر یک در پرتو فضای

کلی با دیگری تفاوت داشته است؛ از این رو شهید صدر گاه به نقش تعبیر می‌کند و گاه به مرحله.

چاپ‌های پیشین کتاب

این سخنرانی‌ها مجال آن نیافتند که در زمان حیات شهید صدر و زیر نظر ایشان به چاپ برسند، اما پس از شهادت ایشان بارها و با کیفیت و دقت متفاوتی به چاپ رسیدند که در زیر به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱- پس از آن که نسخه خطی مرحوم شیخ حسن دبوق در اثنای جنگ لبنان در دهه هفتاد از سده پیشین میلادی از میان رفت، جناب سید محمد غروی به مرحوم شیخ مهدی مهدی که در استرالیا ساکن بود، سفارش کرد و ایشان به دیده لطف آن چه را از این سخنرانی‌ها نزدشان مانده بود، فرستاد که البته بخش‌های دیگری از آن‌ها نیز در عراق ماند.

به این ترتیب از این سخنرانی‌ها مجموعه‌ای در «دار التعارف» بیروت با عنوان «أهل البيت (عليه السلام) تنوع أدوار و وحدة هدف» به چاپ رسید که جناب شیخ محمد جعفر شمس الدین این عنوان را برگزید^(۱). این کتاب بدون تاریخ‌نگاری و تحقیق، مشتمل بر یازده سخنرانی در سه فصل به چاپ رسید^(۲).

۲- چند سال بعد مجله «الفکر الإسلامی» به سه سخنرانی دیگر به قلم آیت‌الله سید کاظم حائری دست یافت که دو تا از آن‌ها را با هم در شماره ۱۷ و سومی را در شماره ۲۱-۲۲ به چاپ رساند.

۳- پس از آن که پژوهشگاه تخصصی شهید صدر در پی کنگره بین‌المللی امام شهید صدر با هدف ارائه مجموعه آثار شهید صدر کارکرد علمی خود را آغاز کرد،

(۱) محمد باقر الصدر... السيرة والمسيرة في حقائق ووثائق، ج ۳، ص ۳۸۰-۳۸۱.

(۲) به این ترتیب که فصل‌های هفتم و هشتم عبارتند از یک سخنرانی و همچنین فصل‌های یازدهم و دوازدهم.

گروه تحقیق به نسخه‌های دیگری از سخنرانی‌های قبلی به قلم‌های دیگر و نیز سخنرانی‌هایی که پیش‌تر چاپ نشده بود، دست یافت. در نهایت این مجموعه در بیست سخنرانی با عنوان «أئمة أهل البيت علیهم السلام ودورهم في تحصين الرسالة الإسلامية» منتشر شد. دستیابی به این سخنرانی‌ها به یمن دو منبع میسر شد:

یکی آرشیو غنی و ارزشمندی که حضرت حجت الاسلام والمسلمین سید حامد حسینی در اختیار گروه تحقیق گذاشت؛ خداوند ایشان را حفظ کند و همت ایشان را اجر دهد.

و دیگری دبیر و نگاشته‌های یکی از وفادارترین شاگردان استاد شهید، حجت الاسلام والمسلمین سید عبدالغنی موسوی نجفی اردبیلی که به دست گروه رسید؛ خداوند ایشان را برین رحمت خود دارد.

درباره چاپ کنونی

پس از انتشار چاپ پیشین از سوی پژوهشگاه تخصصی شهید صدر، گروه تحقیق در پی پژوهش و کاوش به‌گیرانه خود به مطالبی افزون بر این دست یافت که با موضوع این کتاب پیوند داشتند. این مطالب در پنج پیوست بودند که گروه تحقیق دو تا از آن‌ها را در کتاب «وهمیات» یعنی مجلد هفدهم از «موسوعة الإمام الشهيد السيد محمد باقر الصدر» به چاپ رساند و سه پیوست دیگر در انتظار چاپ باقی ماندند. این گونه نزد گروه تحقیق ایده انتشار چاپی جدید پدید آمد که همه سخنرانی‌ها و مقالات را شامل شود و این هم‌زمان بود با گرد آمدن مجموعه‌ای از نکات و ملاحظات بر چاپی که گروه پیش‌تر انتشار داده بود. در نهایت گروه تحقیق تصمیم بر انتشار چاپی جدید گرفت که از سویی پیوست‌های جدید را دربر گیرد و از سوی دیگر اشتباهاتی را که گرد آمده بود، اصلاح کند.

گروه تحقیق با نظر لطف خود به نگارنده این سطور مسئولیت جمع‌آوری و

نظارت و اصلاح و تحقیق بر این سخنرانی‌ها را به اینجانب سپرد و بنده در آغاز این آثار را جمع آوردم و فهرست کردم تا با تأمل بررسی‌شان کنم و سپس در گزارشی مفصل ویژگی‌های آن‌ها و روش کار برای آماده‌سازی آن‌ها را بنویسم. در ادامه به ویژگی‌های سخنرانی‌ها و نیز روش کار ما در آماده‌سازی آن‌ها اشاره می‌شود:

الف- ترمیم سخنرانی‌های صوتی

از جمله آثار مهمی که پژوهشگاه تخصصی شهید صدر در دست داشت، مجموعه‌ای از نوارهای صوتی بود که بیشتر آن‌ها از سید عبدالغنی نجفی اردبیلی به جا مانده بود. ما هدف بهره‌برداری از این سخنرانی‌ها، نوارها در پوشه‌هایی شماره گذاری شده، تقطیع شد که شمار آن‌ها به حدود دویست و بیست پوشه رسید.

از جمله آثار ضبط شده در این نوارها برخی از سخنرانی‌هایی بود که شهید صدر درباره امامان اهل بیت (علیهم‌السلام) ارائه کرده بود که البته گروه تحقیق نسخه‌های مدوّن آن‌ها را به خط بعضی از شاگردان ایشان در دست داشت. اما این پوشه‌های صوتی کیفیت پایینی داشت و قطع و وصل می‌شد و سخنرانی‌ها را به‌طور پراکنده دربر داشت، به گونه‌ای که مثلاً یک سخنرانی میان شش پوشه پراکنده بود. کارگروه رادیو نور در بیروت قبول زحمت کرد و همه این پوشه‌ها را شنید و گزارش مفصلی پیرامون محتوای آن‌ها ارائه کرد.

پس از آن- در پرتو گزارش‌ها- به استخراج بخش‌های مربوط به اهل بیت (علیهم‌السلام) پرداختیم و آن‌ها را از بقیه سخنرانی‌ها جدا کردیم. سپس- بر اساس متن‌هایی که در اختیار داشتیم- سخنرانی‌های صوتی را ترمیم کردیم و هر بخش را در مکان مناسب خود قرار دادیم. پس از تلاشی فرساینده توانستیم یازده سخنرانی را از نو بسازیم تا در تحقیق جدید از اطمینان به اصل گفتارها برخوردار شویم.

بی شک بنیان‌گیری چاپ جدید بر اساس نسخه‌های صوتی از صدای شهید صدر یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های این چاپ به شمار می‌رود.

ب- تهیه آرشیوی منظم از نسخه‌های در دست از هر سخنرانی

بی گمان سخنرانی‌هایی که در دست ماست، ماده خام نظریه‌های شهید صدر درباره سیره امامان اهل بیت علیهم السلام و مسائل مربوط به فعالیت‌های ایشان است؛ چراکه استاد شهید فرصت نیافت تا در آن‌ها بازنگری کند. بنابراین ما از این سخنرانی‌ها هیچ نسخه نهایی که خود شهید صدر به آن پرداخته باشد در دست نداریم تا در اصل به آن تکیه کنیم، بلکه آن‌چه از این سخنرانی‌ها در دست ماست یا نسخه‌هایی صوتی است که در گذر روزگار به دشواری حفظ شده و یا نسخه‌هایی خطی است که برخی از طلاب با درجات متفاوتی از دقت ثبت کرده‌اند.

از این رو نظر به این که چاپ جدید با هدف جامعیت و دقت ویژه انجام می‌شد، طبیعی بود که در آغاز فهرستی منظم از نسخه‌های گوناگونی که از هر سخنرانی و مقاله در دست بوده تهیه شود تا در ادامه بتوان بهترین نسخه را مشخص کرد و اصل را بر آن نهاد.

از آن‌جا که سخن از جامعیت کار است، بایست به دو مسأله اشاره کرد: یکی این که ما برخی از مقالات را به سبب تناسب با موضوع اصلی به کتاب افزوده‌ایم، گرچه این مقالات گاه از نظر زمانی و گاه از نظر ادبیات متن با بخش عمده کتاب تفاوت دارد. از این رو چه‌بسا خوانندگان ارجمند میان سخنرانی‌ها و مقالات افزوده تفاوتی مشهود بیابند.

دیگر این که ما آن‌چه را مطمئن نبوده‌ایم از شهید صدر ارائه شده و به درستی به ایشان منسوب شده استنا کرده‌ایم؛ همچون مقاله «رسالتنا فی عصر الإمام الصادق علیه السلام» که در مجله «الأضواء الإسلامية» به چاپ رسیده بود، اما نسبت آن به شهید صدر به طور حتم مشخص نبود.

هم‌چنان که بخش‌های دیگری را که در بعضی چاپ‌های کتاب به شهید صدر نسبت داده شده بود استثنا کردیم؛ زیرا این بخش‌ها خلاصه‌هایی بودند از مباحثی که به نگاشته‌های دیگران تعلق داشت و تکمله‌ای بر بحث به‌شمار می‌رفتند^(۱).

۱- بررسی نسخه‌های خطی و ارزیابی آن‌ها بر اساس نسخه صوتی

در مرحله بعد، نسخه در دست از صدای شهید صدر را با سخنرانی‌های بدون گوناگون مقایسه کردیم و بر این اساس نسخه - و یا نسخه‌های - نزدیک به اصل را مشخص کردیم.

از این منظر به‌طور کلی دریافتیم که هیچ یک از نسخه‌ها بدون اشتباه و به‌طور صد در صد با نسخه صوتی مطابقت ندارد؛ نهایتاً بعضی به نسخه صوتی نزدیک‌تر بودند و از این‌رو اصطلاح نسخه مادر را بر آن‌ها نهادیم:

اما این عدم مطابقت تا اندازه‌ای موجه است؛ زیرا ساخت ادبیتی این سخنرانی‌ها حتی با ساخت سخنرانی‌های دیگر شهید صدر در زمینه فقه و اصول و تفسیر موضوعی تفاوت دارد. به این ترتیب که سخنرانی‌های دیگر ایشان از وضوح زبانی و زنجیره منطقی و روش پلکانی برخوردار است، در حالی که این سخنرانی‌ها به فضای سخن خودمانی نزدیک است و گاه کلمات عامیانه نیز به آن راه یافته است. بنابر این موجه است که مستمع به بدون کلمه به کلمه آن پایبند نباشد.

درباره خالی نبودن نسخه‌ها از اشتباه نیز در پرتو نسخه‌های نزدیک به سخنرانی صوتی آشکار شد که هیچ یک از نسخه‌ها به‌طور کامل از خطا به دور

(۱) مثلاً در فصل «الإمام الحسن بن علی (علیه السلام)» از کتاب «أهل بیت القُدوة والدور التاريخي»، تدوین و تحقیق استاد عبدالرزاق صالحی؛ این فصل خلاصه‌ای است از ایده‌های دو سخنرانی از شهید صدر با افزوده‌هایی از اندیشه‌های کتاب «صلح الحسن (علیه السلام)» از مرحوم شیخ راضی آل یاسین.

نیست، که البته آن چنان که در بیشتر موارد مشهود است، این اشتباه‌ها ناشی از اختلال در ثبت نطق شهید صدر بوده است.

مقابله سخنرانی صوتی با نسخه‌های مدوّن ارزیابی دقت و سلامت این نسخه‌ها را امکان‌پذیر ساخت تا در مرحله بعد، کار تعیین نسخه- یا نسخه‌های- موثّق در مورد هر سخنرانی آسان شود.

د- تعیین نسخه اصل

پس از ارزیابی دقت و سلامت نسخه‌های خطی گوناگون، در مورد هر سخنرانی نسخه اصل انتخاب شد. روش این انتخاب به طور خلاصه بر این اساس بود:

* هم چنان که پیش‌تر اشاره کردیم، توانستیم یازده سخنرانی صوتی را بازسازی کنیم که یا کامل بودند و یا محذوفاتی داشتند. وقتی نسخه صوتی فراهم شد، اصل قرار گرفته و در موارد حذف یا مغشوش شدن و نامفهومی صدا به نسخه‌های مدوّن مراجعه شد.

* در مواردی که نسخه صوتی آن‌ها در دست بود، نسخه‌ای به عنوان اصل انتخاب شد و نسخه‌های دیگر با آن مقابله شد که این به حسب نیاز نسبت به نسخه‌های مختلف متفاوت بود.

ه- تلفیق نسخه‌های مختلف و ساخت نسخه جامع

در مواردی که به نسخه صوتی سخنرانی دست نیافتیم، نسخه‌های مختلف را با هم تلفیق کردیم تا نسخه‌ای جامع و نزدیک‌تر به صحت ساخته شود. روش کار در این تلفیق و ساخت از این قرار بود:

* وجود بخشی در یکی از نسخه‌های مادر دلیلی بود برای افزودن آن بخش به متن بدون این که در پاورقی به نسخه‌ای که از آن برگرفته شده اشاره شود.

* مواردی که به خطایی قطعی در نسخه مدون برمی‌خوریم و کلمه صحیح را

در نسخه‌ای دیگر می‌یافتیم، کلمه صحیح را بدون اشاره به نسخه آن، ثبت نمودیم. * در مواردی که همه نسخه‌ها بر کلمه‌ای توافق داشتند، اما ما اطمینان و یا احتمال زیاد دادیم که نادرست باشند، در پاورقی به آن‌ها اشاره کردیم. * در مواردی که نسخه‌ها در ثبت کلمه‌ای اختلاف داشتند و در عین حال چند گونه از آن‌ها صحیح به نظر می‌رسیدند، ما نمونه بهتر را در متن ثبت کردیم و اگر نمونه‌های دیگر اهمیتی داشتند، در پاورقی به آن‌ها نیز اشاره کردیم^(۱).

۱-۱- تعیین تسلسل تاریخی و کاربرست تسلسل منطقی سخنرانی‌ها

چاپ‌های پی‌درپی از کتاب در ترتیب سخنرانی‌ها متفاوت عمل کرده بودند و چه بسا یک سخنرانی نسبت به دیگری پیش یا پس بود که البته هر چاپ بر این کار انگیزه خود را داشت.

اما درباره ترتیبی که ما به کار بستیم اولاً باید بگوییم که ضرورتاً مطابق با ترتیب تاریخی ارائه سخنرانی‌ها نیست؛ زیرا می‌دانستیم بیشتر این سخنرانی‌ها به مناسبت وفات معصومین (علیهم‌السلام) ارائه شده‌اند و بنابراین به منوال تاریخی ترتیب یافته‌اند و با تسلسلی که شهید صدر به‌طور منطقی در بعضی سخنرانی‌ها تعیین و در بعضی دیگر بر آن تأکید کرده انطباق ندارند.

در واقع برای کاربرست ترتیب تاریخی سخنرانی‌ها مشکلاتی پیش رو داشتیم. برای این ترتیب ما به تاریخ‌های ثبت شده در بعضی سخنرانی‌ها اعتماد کردیم و نیز به ارجاعاتی که خود استاد شهید در لابه‌لای سخنرانی‌ها ذکر کرده بود. از آن‌جا که پرداختن به جزئیات امر در مجال این مقدمه نمی‌گنجد، به تأکید بر این نکته بسنده می‌کنیم که عملکرد ما پس از بررسی دقیق - به ویژه در مورد سخنرانی‌های مربوط به امام علی (علیه‌السلام) - به ترتیب تاریخی نظر داشته، در عین حال ترتیب منطقی را نیز به دست داده است.

(۱) البته دو مورد اخیر در ترجمه فارسی - به دلیل عدم ضرورت یا عدم نیاز خواننده فارسی زبان - در بیشتر موارد حذف گردید. (گروه ترجمه)

بنابراین برای رعایت ترتیب منطقی، سخنرانی‌های یازدهم و دوازدهم را با این‌که از نظر زمانی نسبت به سخنرانی‌های دیگر در آن فصل جلوتر بودند، پس از آن‌ها آوردیم؛ زیرا بر اساس ارجاعات متن برآورد کردیم که حدود ۲۵ محرم ۱۳۸۸ ق. ارائه شده‌اند.

بر همین اساس سخنرانی شهید صدر درباره امام جواد علیه السلام را نیز به دو بخش تقسیم کردیم؛ زیرا ایشان در جریان تکمیل سخن از امام حسین علیه السلام بوده که به سالگرد درگذشت امام جواد علیه السلام برخورد و اندکی درباره امامت زود هنگام ایشان گفته است و سپس به روند سخن از امام حسین علیه السلام بازگشته است. بنابراین بهتر بود که این سخنرانی به دو بخش تقسیم شود که در جای خود به آن اشاره کرده‌ایم.

اما این تقسیم را در مورد سخنرانی دوازدهم به کار نیستیم؛ زیرا اگرچه سخنرانی دوازدهم شامل چهار موضوع می‌شد - یعنی: سخنی پیرامون امام سجاد علیه السلام، گفتاری در این باره که چرا معاویه در پایداری بر خط خود از امام علی علیه السلام توانا تر بوده، چشم‌انداز کوتاهی از مرحله امام حسن علیه السلام و چشم‌انداز کوتاهی از مرحله امام حسین علیه السلام - اما موضوع نخست بسیار کوتاه بود و جدا کردن آن در سخنرانی‌ای مستقل ایده خوبی نبود. موضوع‌های دیگر نیز تا حدی پیوسته بودند و به طور مشخص از هم جدا نمی‌شدند و از سوی دیگر پیش‌درآمدی بودند برای فصل‌های بعدی که استاد شهید در آن‌ها به طور مفصل‌تر به مرحله امام حسن علیه السلام و مرحله امام حسین علیه السلام می‌پردازد.

بنابراین رعایت ترتیب منطقی به معنای وا گذاشتن تسلسل تاریخی به طور کامل نیست؛ زیرا شهید صدر یک مجموعه سخنرانی را با محوری یکسان توأمان با تسلسل تاریخی و منطقی ارائه کرده است. از دیگر سو چه بسا فقط برای ارائه بعضی از سخنرانی‌ها تاریخی فراهم آمده که این سبب می‌شده آن تاریخ‌ها بررسی شود و از ارجاعات و اشارات موجود در آن‌ها استفاده شود.

این نکته در بسیاری از بخش‌های سخنرانی‌های ایشان درباره امام علی علیه السلام مشهود است.

در هر حال پس از بررسی دقیق مضمون سخنرانی‌ها، به تعیین ترتیبی رسیدیم که ضوابط وضع شده از سوی شهید صدر را رعایت کند و امید داریم که بر این کار توفیق یافته باشیم. سپس آن‌ها را در فصل‌هایی تقسیم کردیم تا ترتیب منطقی پیش‌گفته را منعکس کند. بر این اساس کتاب را به شش فصل تقسیم کردیم.

۱- مباحث مقدماتی: این عنوان، آن دو سخنرانی را دربر می‌گیرد که به‌طور متصل به مباحث کتاب پیوند نمی‌خورد؛ یعنی: «ایده‌ای موجز درباره وحی» و «تجدید و تغییر در نبوت». گرچه می‌توان آن دو را به طریقی به عنوان مقدمه‌ای برای بحث به‌شمار آورد.

۲- رویکرد کل‌گرا در بررسی زندگی امامان اهل بیت علیهم السلام: این عنوان یک سخنرانی در همین موضوع را دربر می‌گیرد.

۳- بخش‌بندی زندگی امامان اهل بیت علیهم السلام به مراحل سه‌گانه: این عنوان نیز یک سخنرانی در همین موضوع را دربر می‌گیرد.

گرچه به‌طور منطقی درخور بود این دو سخنرانی را نیز در میان مباحث مقدماتی جای دهیم، اما آن دو را جداگانه آوردیم تا از سویی از مفاد غیر متصل به مباحث کتاب جدا شوند و از سوی دیگر بر آن دو به‌طور جداگانه تأکید شود.

۴- مرحله نخست: مرحله مصون‌سازی در برابر آسیب کثروی.

۵- مرحله دوم: مرحله تشکیل مجموعه شایسته.

۶- مرحله سوم: مرحله گسترش و آمادگی برای به دست گرفتن حکومت.

عنوان این سه فصل را از سخنان خود شهید صدر برگرفته‌ایم که هر فصل،

چند سخنرانی یا گفتار را دربر می‌گیرد.

ز - عنوان کتاب و عناوین سخنرانی‌ها

* عنوان کتاب «امامان اهل بیت علیهم السلام مرزبانان حریم اسلام» از سخنان شهید صدر اقتباس شده است. ایشان در سخنرانی‌های خود بر این نکته متمرکز شده که امامان اهل بیت علیهم السلام علی‌رغم دوره‌های تاریخی و شرایط سیاسی و اجتماعی متفاوت، همگی همواره بر دو خط حرکت می‌کرده‌اند: یکی خط اصلاح کژروی و تلاش برای به دست گرفتن پیشوایی تجربه و دیگری خط استوارسازی رسالت اسلامی. منظور شهید صدر از رسالت اسلامی موجودیت مادی آن است؛ یعنی: امت اسلامی. از این روست که ایشان گاه به استوارسازی رسالت تعبیر می‌کند و گاه به استوارسازی امت.

از آن جا که بیشتر مطالب کتاب پیرامون خط دوم جریان دارد، ما همان عنوانی را که در چاپ قبل برگزیده بودیم، نگاه داشتیم: «امامان اهل بیت علیهم السلام مرزبانان حریم اسلام».

* عناوین سخنرانی‌ها در این چاپ نسبت به چاپ قبلی تفاوت‌هایی دارند. پس از بررسی دقیق مضامین سخنرانی‌ها تصمیم گرفتیم عنوان‌هایی برگزینیم که نسبت به چاپ قبلی از دقت و توانایی بیشتری در تعبیر از مضمون سخنرانی‌ها برخوردار باشند.

* اما درباره عناوین فرعی متن؛ از آن جا که بیشترین حجم از محتوای کتاب را سخنرانی‌های گفتاری تشکیل می‌داد، متن به طور کلی از عناوین فرعی تهی بود؛ البته مقالات نوشتاری نیز شیوه‌ای به همین منوال داشتند. ما در تحقیق بر میراث شهید صدر از روش متعارف فاصله گرفتیم و عناوین افزوده شده را درون پرانتز نگذاشتیم؛ زیرا همه آن‌ها از سوی ما انتخاب شده‌اند؛ به استثنای موارد اندکی که از خود استاد شهید است و در پاورقی به آن‌ها اشاره کرده‌ایم.

ح - تصحیح متن

پوشیده نیست که این سخنرانی‌ها به قلم خود شهید صدر کتابت نشده و از این رو «سلاست جاحظی» و «نگارش سهل ممتنعی که محمد باقر صدر هوش خوانندگان خود را با آن می‌رباید»^(۱) در آن نیست. بنابراین بسیار کوشیدیم تا اسلوب گفتاری آن حفظ شود و جز به اندازه از بین بردن نارسایی‌ها و یا حذف بعضی کلمات که ایشان بیان کرده و سپس سخن را از سر گرفته و آن‌ها را رسا کرده، در آن دست نبردیم.

با این حال تلاش ما در حفظ سیاق سخنرانی‌ها مانع از آن نشده که گاه بعضی کلمات را تصحیح کنیم یا گاه بعضی دیگر را که عامیانه بوده‌اند، فصیح سازیم یا برای استواری معنا کلماتی را بیافزاییم. ما این موارد را درون کروشه گذاشته‌ایم تا مشخص باشد که از سوی ما وارد شده‌اند؛ جز در مواردی که شایان اشاره نبوده‌اند. مواردی که درون کروشه گذاشته‌ایم، بیشتر در مقام تصحیح اعراب کلمات یا تذکر و نانیث و نمونه‌هایی از این دست، یا فصیح‌سازی بخش‌های عامیانه بوده‌اند. در مواردی که دخل و تصرف بیشتر از این مقدار بوده، در پاورقی به چگونگی آن اشاره کرده‌ایم^(۲).

گفتنی است ما به تصحیح آن‌چه غلط‌های رایج نامیده می‌شود پایبند نبوده‌ایم.

ط - تقطیع متن

ما به جای بازسازی این سخنرانی‌ها به تقطیع آن روی آوردیم و روند تقطیع متن را به گونه‌ای برگزیدیم که با شیوه ارائه سازگار باشد و ایده مدنظر گوینده را برساند. از جمله مشکلات نسخه‌های مدون که در ضمن مقابله آن‌ها

(۱) تجدید الفقه الاسلامی، دکتر شبلی ملاط، مقدمه، ص ۱۶.

(۲) ثبت این موارد - یا حداقل همه این‌ها - در ترجمه فارسی، بهره‌چندانی برای خوانندگان فارسی زبان نداشت، از این رو تنها به ترجمه موارد برگزیده در متن، بسنده شده است. (گروه ترجمه)

با نسخه صوتی بر ما آشکار شد، روند تقطیع متن از سوی نگارندگان بود. به گونه‌ای که مشخص شد - در اندک مواردی - باید تقطیع متن به شیوه دیگری باشد تا معنای مدنظر شهید صدر را برساند؛ زیرا تقطیع صورت گرفته از سوی نگارنده به معنای دیگری می‌انجامید که گرچه کامل بود، ولی مطابق با منظور شهید صدر نبود.

مسئله دیگر احتمال راه یافتن خطا در بعضی ترکیبات اضافی بود که می‌توان آن‌ها را به چند گونه خواند. ما کوشیدیم تا بر اساس نوارهای صوتی مقصود و منظور شهید صدر را دریابیم و سپس این ترکیبات را اعراب‌گذاری کنیم و متن را به طور مناسب تقطیع کنیم.

ما در مواردی که در نسخه صوتی فراهم بود، کاملاً دقیق عمل کردیم و کوشیدیم سخنرانی را مطابق با ارائه استاد شهید در آوریم.

ی - مستندسازی منابع و تعیین ارجاعات

* کوشیدیم تا حد امکان همه خبرهای آمده در لایه‌لای کتاب را مستند سازیم و تلاش کردیم تا موردی را معین کنیم که به منظور شهید صدر نزدیک‌تر باشد. در این کتاب به سبب ویژگی و حساسیت موضوعی که دارد، از شیوه متعارف خود در تحقیق بر کتاب‌های دیگر شهید صدر، یعنی خودداری از نقل متون در مقام مستندسازی، فاصله گرفتیم؛ از این رو خوانندگان ارجمند شماری از متون منقول را در پاورقی خواهند خواند.

برای مستندسازی، منقولات حدیثی را بر اساس پیوستشان به هر دو مکتب (اهل سنت و شیعه) با تأکید بر ترتیب تاریخی تدوین کردیم. در مستندسازی منقولات تاریخی نیز کوشیدیم تا به حد امکان به منابع قدیمی ارجاع دهیم و از منبع متقدم به سوی منبع متأخر پیش برویم؛ البته در این راستا فقط به منابع مورد استفاده شهید صدر اکتفا نکردیم.